

RESEARCH ARTICLE

Agency Practices in Cultural Policies; Analyzing Presidential Discourses of IRAN (1989-2007)

Seyed Ehssan Najmolhoda¹, Mohammad Reza Yazdani Zazerani^{2*}, Mehraban Hadi Peikani³

1. Ph.D Student of Public Policy, Faculty of Humanities and Law, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran

Email: najmolhoda@gmail.com

2. Assistant Professor of Political Science Department, Faculty of Humanities and Law, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran

* Corresponding Author's Email: yazdani.mrz@khuisf.ac.ir

3. Assistant Professor, Department of Public Management, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran

Email: m.peykani@khuisf.ac.ir

 <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2024.96182>

Received: 15 July 2023
Accepted: 11 December 2023

ABSTRACT

Political actors are one of the main drivers of public policies. They direct the policies due to their beliefs. Studying their action has a long tradition in policy studies but recent changes known as “ideational turn” gave a new aim to the research. Following this changes this article tries to uncover the images undelaying in the discourses that political actor have presented to public and also identify their ideas, used to gain audience and improve policies. The data are collected from the political discourses of 8 different Presidential Honeymoon Periods from 1989 to 2017. The Framework used to conduct this research is argumentation theory of Isabela and Norman Fairclough's (political discourse analysis framework). The findings highlight a specific image advocated by the political actors in each Presidential Honeymoon Periods for the cultural problems and also indicates a selective use of constant key ideas in addition to changing ideas based on society's conditions.

Keywords: Public Policy Making, Political Discourse, Political Discourse Analysis, Ideas, Islamic Republic of Iran Cultural Policies, IRAN.

Citation: Najmolhoda, Seyed Ehssan; Yazdani Zazerani, Mohammad Reza; Hadi Peikani, Mehraban (2024). Agency Practices in Cultural Policies; Analyzing Presidential Discourses of IRAN (1989-2007). *Iranian Journal of Public Policy*, 9 (4), 80-96
DOI: <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2024.96182>

Published by University of Tehran.

This Work Is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International \(CC BY-NC 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

مقاله پژوهشی

عاملیت کارگزاران در سیاستگذاری فرهنگی؛ مطالعه گفتمان‌های ریاست جمهوری ایران (۱۳۶۸ تا ۱۳۹۶)

سید احسان نجم‌الهدی^۱، محمدرضا یزدانی زازرانی^{۲*}، مهربان هادی پیکانی^۳

۱. دانشجوی دکتری رشته سیاستگذاری عمومی، دانشکده علوم انسانی و حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران

رایانامه: najmolhoda@gmail.com

۲. استادیار گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم انسانی و حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران
* رایانامه نویسنده مسئول: yazdani.mrz@khuisf.ac.ir

۳. استادیار رشته مدیریت دولتی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران
رایانامه: m.peykani@khuisf.ac.ir

doi <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2024.96182>

تاریخ دریافت: ۲۴ تیر ۱۴۰۲
تاریخ پذیرش: ۲۰ آذر ۱۴۰۲

چکیده

دیر زمانی است که مطالعه فعالیت‌های بازیگران سیاسی کانون توجه پژوهشگران است. اما این مطالعات در سال‌های گذشته و با طرح جریان «چرخش به سوی ایده»، تحول مهمی را تجربه کرده‌اند. پژوهش حاضر با تبعیت از مولفه‌های جریان چرخش به سوی ایده، به دنبال شناخت تصویرسازی بازیگران سیاسی کلیدی حوزه سیاست فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران است. بدین منظور تلاش می‌شود تا اولاً مشخص گردد گفتمان بازیگران چه تصویری را به شهروندان القا می‌کند و دوماً بازیگران چه ایده‌هایی را برای بهبود وضعیت فرهنگی به شهروندان معرفی می‌کنند. برای انجام این پژوهش، گفتمان‌های سیاسی طرح شده توسط رؤسای جمهور در حوزه سیاست‌های فرهنگی طی سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۶ و در قالب ۸ دوره ماه عسل (صد روز اول دوره ریاست جمهوری)، شناسایی و تجزیه و تحلیل شده‌اند. چهارچوب نظری مورد استفاده تحلیل گفتمان‌های سیاسی ایزابل و نرمن فیرکلاف است. یافته‌های این پژوهش ضمن شناسایی گفتمان‌های سیاسی به تفکیک دوره‌های ریاست جمهوری حاکی از آن است که دولت‌های آقایان خاتمی و احمدی‌نژاد بیش از همه، ایده‌پردازی‌هایی را در حوزه سیاست فرهنگی انجام داده‌اند. همچنین سه ایده «ضرورت توسعه امکانات آموزشی»، «توجه بیشتر به افکار عمومی و آزادی بیان» و «ترویج ارزش‌های اسلامی» به صورت مشترک در اغلب دوران ماه عسل توسط رؤسای جمهور در حوزه سیاست فرهنگی بیان می‌شوند.

واژگان کلیدی: سیاستگذاری عمومی، گفتمان سیاسی، تحلیل گفتمان سیاسی، ایده‌ها، سیاست فرهنگی، جمهوری اسلامی ایران.

استناد: نجم‌الهدی، سید احسان؛ یزدانی زازرانی، محمدرضا؛ هادی پیکانی، مهربان (۱۴۰۲). عاملیت کارگزاران در سیاستگذاری فرهنگی؛ مطالعه گفتمان‌های ریاست جمهوری ایران (۱۳۶۸ تا ۱۳۹۶). *فصلنامه سیاستگذاری عمومی*، ۹ (۴)، ۹۶-۸۰.

DOI: <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2024.96182>

ناشر: دانشگاه تهران.

مقدمه

یکی از مباحث نوین در حوزه مطالعات سیاست عمومی (سیاستگذاری)^۱ توجه به نقش ایده در فرایند اتخاذ سیاست‌های عمومی است که حاصل جریان پژوهشی جدیدی تحت عنوان «چرخش به سوی ایده»^۲ می‌باشد. این جریان که به عنوان گزینه‌ای جدید در برابر روش‌های اثبات‌گرایی رایج شده است، به مطالعه ایده به طور خاص و در پیوند با ادبیات کارگزار می‌پردازد. از این منظر ایده‌ها به‌تنهایی موثر واقع نمی‌شوند و نیازمند وجود کارگزاری برای اجرایی شدن هستند (Peters, 2019: 131). بازیگران سیاسی با انتشار هدفمند ایده‌ها در سطح جامعه، حمایت عمومی شهروندان را کسب می‌کنند تا ایده‌هایشان را به یک سیاست عمومی تبدیل کنند. این کارکرد ایده به نام «قدرت ایده»^۳ شناخته می‌شود که با اثرگذاری بر باور و هنجار افراد به شکل مستقیم یا غیرمستقیم صورت می‌گیرد. در مطالعه محیط سیاستگذاری ایران، طیف گسترده‌ای از بازیگران دیده می‌شوند که با باور خود به دنبال اصلاح سیاست‌ها برای بهبود جامعه و حل مشکلات عمومی هستند. اما این بازیگران برای تحقق آرمان‌هایشان به همراهی شهروندان نیاز دارند و لذا تلاش بسیاری برای انتشار گسترده ایده‌های خویش در سطح جامعه انجام می‌دهند. یکی از موارد مهم که مشکلات مربوط به آن در سال‌های اخیر و در اثر تلاش بازیگران به شکل منظم در سطح جامعه بازتاب یافته، موضوع سیاست فرهنگی و فرهنگ عمومی است. بازیگران این عرصه همواره بخش عمده‌ای از زمان و انرژی خود را در آستانه انتخابات، علی‌الخصوص انتخابات ریاست جمهوری، صرف ایده‌پردازی‌های فرهنگی می‌کنند تا نتیجه تلاش‌شان را در آرای شهروندان به طور عینی مشاهده کنند. در انتخابات ریاست جمهوری تنها یک گروه از بازیگران موفق به کسب همراهی عمومی می‌شوند و آن گروهی است که رئیس دولت جدید آن را نمایندگی می‌کند. لذا انتظار می‌رود با شناسایی و بررسی ایده‌های بیان شده توسط رئیس‌جمهور در بازه زمانی نزدیک به انتخابات، تصویری از باورهای بازیگران سیاسی پیروز انتخابات، واقعیت ارائه شده به شهروندان و متقابلاً تأیید شهروندان را به صورت عینی مشاهده کرد. در مقاله حاضر سعی بر آن است که با تجزیه و تحلیل گفتمان سیاسی رئیس‌جمهور، ایده‌ها و راه‌حلی‌هایی که رؤسای جمهور مختلف (به‌مثابه بازیگران) در هر دوره برای بهبود و ارتقای فرهنگ عمومی بیان کرده‌اند، شناسایی و مقایسه شوند تا از این طریق درک عمیق‌تری از عاملیت ایشان در حوزه سیاست فرهنگی بدست آید. در این راستا مطالعه ماه عسل ریاست جمهوری ملاک عمل قرار گرفته است. ماه عسل اصطلاحی است که برای اشاره به صد روز نخست تصدی ریاست‌ها از جمله تصدی ریاست جمهوری استفاده می‌شود. در این مدت، رؤسای جمهور به شدت علاقمند به طرح ایده‌ها و اتخاذ سیاست‌های جدید بوده و لذا منبع مفیدی برای شناسایی ایده‌ها و نقش آن‌ها در تغییر سیاست‌ها هستند.

پیشینه پژوهش

با توجه به اهمیت مبحث ایده و گفتمان در علوم سیاسی، پژوهش‌های متعددی در این زمینه منتشر شده‌اند که خلاصه‌ای از آنها بدین شرح است:

جدول ۱. پیشینه پژوهش‌های انجام شده

پژوهشگر(ان)	یافته‌های اصلی پژوهش
Hajer, M (2002)	محدودیت‌های نگرش‌های عقلانی-ابزاری در تحلیل سیاست زمینه را برای توجه پژوهشگران به رویکردهای جدید پژوهش معطوف کرده است. نتیجه این وضعیت شکل گرفتن نگرش گفتمانی است که تغییر اساسی را در مطالعه تحلیل سیاست رقم زده است.
Davoodi, A (2010)	نظریه گفتمان نظریه‌ای جدید و تأثیرگذار در علوم سیاسی و همچنین نظریه غالب در دوران فرامدرن است. این نظریه برای مطالعه روابط فرایندهای اجتماعی و سیاسی، ساخته شدن معنی در جامعه و همچنین موضوعات محل تناقض، تضاد و کشمکش کارایی دارد. نظریه گفتمان می‌تواند رابطه جدیدی از زبان، قدرت، ایدئولوژی و سیاست را نمودار کند. این نظریه برای تحلیل سازوکار قدرت به‌ویژه در نظام سیاسی ایران مناسب است.

1. Policy Studies
2. Ideational Turn
3. Ideational Power

استفاده از نگرش گفتمان محور برای تحلیل سیاست جریان جدیدی در مطالعات سیاست عمومی است. این نگرش بر این نکته تاکید دارد که ماهیت مشکلات عمومی ذهنی و وابسته به نگرش افراد است. نگرش گفتمانی به دلیل سازگاری با ماهیت مشکلات عمومی، دیدگاه نظری مناسبی برای فهم عمیق سیاست عمومی محسوب می‌شود.	Goodwin,S (2011)
ایده عامل شکل‌دهنده رفتار افراد در فرایند سیاست‌گذاری است. لذا پیشنهاد می‌شود ایده‌ها به لحاظ میزان اثرگذار بودن بر فرایند سیاست‌گذاری دسته‌بندی شوند. همچنین تقابل ایده‌ها و مطالبات بازیگران مسأله‌ای مردود تلقی می‌شود و در عوض شناخت ارتباط ایده، گفتمان و سیاست اهمیت می‌یابد.	Campbell,J (2002)
دو عنصر گفتمان و ایده در سیاست مورد تأکید قرار گرفته‌اند و ایده، عنصر سازنده گفتمان معرفی شده است. گفتمان دارای فرایندی هماهنگ‌کننده‌ای است که طی آن ایده‌های مختلف بین بازیگران انتقال می‌یابد تا بازیگران به انتخاب سیاست پیشنهادی روی آورند و برای برجسته کردن آن اقدام نمایند. از سوی دیگر بازیگران از گفتمان برای معرفی و کسب مشروعیت ایده‌ها استفاده می‌کنند. این کنش بازیگران از طریق مهارت زیربنایی ایده و مهارت روئینایی گفتمان انجام می‌شود.	Schmidt,V (2008)
مطالعه رفتار و مطالبات بازیگران در فرایند سیاست‌گذاری باید از زاویه ساختار ایده‌ها شروع شود. نباید فقط به اهمیت ایده‌ها در فرایند سیاست‌گذاری اکتفا نمود، بلکه توجه به نقش ایده‌ها نیز اهمیت دارد. ایده به طور خاص برای بازیگران حامی خود قدرتی را فراهم می‌کند که شکلی از قدرت سیاسی است. این قدرت به سه گروه تقسیم‌بندی می‌شود و مزایای آن برای بازیگران متفاوت است.	Carstensen,M &Schmidt,V (2016)
گفتمان سیاسی شامل انواعی از استدلال کاربردی است که برای یافتن راه‌حلی برای مشکل موجود مطرح و در نهایت به یک تصمیم‌گیری ختم می‌شوند. استدلال کاربردی دربرگیرنده، باورها و خواسته‌ها و قضاوت ارزشی است که بر ایند آنها بر اقدام عملی بخصوصی دلالت می‌کند. لذا پیشنهاد می‌شود، مطالعه و تحلیل گفتمان سیاسی بر مبنای عناصر سازنده استدلال صورت گیرد.	Fairclough,I& Fairclough,N (2011)
گفتمان‌های سیاسی که در زمان انتخابات ریاست جمهوری در ایران مطرح می‌شوند جملگی برگرفته از بستر یک گفتمان اولیه هستند که به مرور زمان و تحت‌تأثیر تحولات جهانی تغییر می‌یابند. اما بیشتر گفتمان‌های مطرح شده به شکل مشترک بر حل مشکلات اقتصادی و اشتغال‌آفرینی دلالت دارند. در کنار آن گفتمان رفاه، آزادی و عدالت نیز مطرح می‌شود.	Aliabadi,G (2015)
گفتمان سیاسی دولت یازدهم با عنوان گفتمان اعتدال بر ادامه دادن گفتمان اصلاحات تأکید دارد و شعارهای اصلاح‌طلبانه در آن مشهود است. محور تلاش‌های این گفتمان تقویت جامعه مدنی و افزایش مشارکت عمومی است. علاوه بر دال مرکزی که بر آزادی تأکید می‌کند، دال‌هایی نظیر انتقادپذیری، اخلاق‌مداری، آزادی بیان، تساوی حقوق اقوام، مخالفت با انحصارگرایی، تساهل، پذیرش قرآنت‌های گوناگون، تنش‌زدایی در سیاست خارجی و صداقت گفتمانی نیز قابل تمایز هستند.	Maleki,M & Eyvazi,M R (2020)
علی‌رغم اهمیت سیاست‌های فرهنگی همچنان فهم پویایی تغییرات سیاست فرهنگی با مشکلاتی مواجه است. ثبات و تغییرات سیاست فرهنگی محصول گفتمان سیاسی حاکم بر فرهنگ و ویژگی‌های خرده‌نظام سیاسی است.	Barbieri,N (2011)
دستیابی به اهداف سیاست‌ها نیازمند وجود یک مرجعیت مشخص و هماهنگ‌کننده در سطح کلان است. وضعیت فعلی سیاست‌گذاری فرهنگی آسیب‌زا است و باید اصلاحات جدی در فرایند سیاست‌گذاری فرهنگی صورت بگیرد.	Ramezani, M & et al. (2019)
تحلیل گفتمان دولت نهم و دهم در حوزه فرهنگ دال بر اسلامی دانشگاه است که منجر به تلاش‌هایی نظیر اصلاح سرفصل دروس، جایگزینی اساتید مذهبی با غیرمذهبی و تقویت حضور نهادهای مذهبی در دانشگاه شده است. اما این تلاش‌ها به دلیل ناسازگاری با گفتمان درون دانشگاه، موفقیت لازم را کسب نکرده است. لذا باید گفتمان‌های فرهنگی ترویج شده در حوزه آموزش، حتماً با گفتمان علمی و دانشگاهی مطابقت داشته باشد. گفتمان بدست آمده از دولت دهم به شکل کلی با گفتمان دولت نهم در دال مرکزی مشابهت دارد و تغییرات اندکی در مفصل‌بندی کلی گفتمان به چشم می‌خورد.	Pour Ali,S& Feirahi,D (2015)
گفتمان حاکم بر سیاست‌گذاری علمی- فن‌آورانه در دولت آقای احمدی‌نژاد، گفتمان تجاری‌سازی است. بر این اساس قدرت سیاسی و اقتصادی دولت مذکور متکی به تلاش‌های علمی و دست‌آوردهای پژوهشی است و تحقق اهداف اقتصادی تنها با فعالیت علمی پژوهشی میسر می‌شود. دولت آقای روحانی گفتمان اقتصاد دانش‌بنیان و اطلاعاتی را ترویج می‌کند. تلاش برای بازنگری در زنجیره تأمین ایده تا بازار به عنوان راهکار تحقق اهداف اقتصادی شناسایی شده است. مقایسه گفتمان‌های مذکور نشان می‌دهد که یک رابطه خطی بین گفتمان‌ها وجود ندارد و به صورت گسسته ترویج می‌شوند.	Mehraeen,M& et al. (2022)

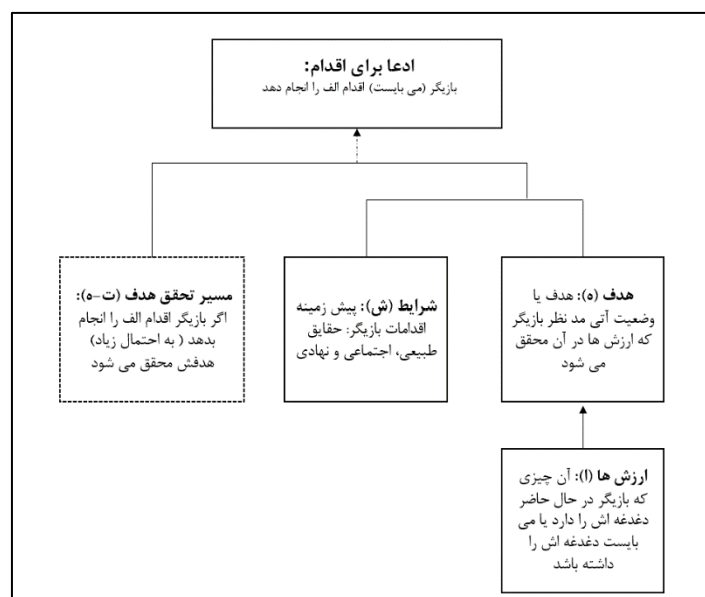
سیر پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد که توجه به موضوع گفتمان سیاسی پس از مشخص شدن ناکارآمدی جریان‌های عقلانی و اثبات‌گرایانه آغاز شد. تلاش‌های بسیاری برای اصلاح دیدگاه در خصوص اهمیت گفتمان و ارتباط آن با عوامل دیگری نظیر ایده و بازیگران سیاسی صورت گرفته که به انجام پژوهش‌های متعدد در این زمینه منتهی شده است. چنانکه حتی صراحتاً از گفتمان سیاسی به عنوان عامل احتمالی تغییر سیاست در حوزه سیاست داخلی مانند سیاست فرهنگی یاد می‌شود. مطالعه گفتمان در ادبیات دانشگاهی ایران به‌ویژه از زمان دولت اصلاحات جایگاه خود را یافته است، زمانی که گفتمان‌هایی متفاوت و گسسته از گذشته مطرح می‌شوند. اما پژوهش‌هایی که برای مقایسه سیاست دولت‌های مختلف انتخاب شده‌اند، تنها به بررسی متن‌های محدود و گزینشی پرداخته‌اند و لذا مقایسه‌ای نظام‌مند و بلندمدت از گفتمان‌ها تاکنون صورت نگرفته است. پژوهش حاضر تلاش دارد با تحلیل گفتمان‌های سیاسی هشت دولت در قبال سیاست فرهنگی و بر اساس استدلال‌ها و بایدهای بیان شده در گفتمان طی بازه‌های زمانی از پیش مشخص، تصویری جامع از گفتمان دولت‌ها ارائه و آنها را با یکدیگر مقایسه نماید.

مبانی نظری

با آغاز مطالعات سیاست عمومی، معیارهایی برای تحلیل اقدامات بازیگران مورد استفاده قرار گرفتند، اما به مرور زمان ناکارآمدی و جامع نبودن آنها نمود پیدا کرد. به همین دلیل پژوهشگران به جستجوی عوامل دیگری برای مطالعه انگیزه و رفتار بازیگران پرداختند تا اینکه سرانجام در دهه ۹۰ میلادی رویکرد جدیدی، مطالعه عاملیت «ایده‌ها» را محور قرار داد. نظریات کلیدی فرایند سیاست نظیر جریان‌های چندگانه کینگدن^۱، ائتلاف حامی ساباتیه^۲ و الگوهای سیاستی هال^۳ از چهارچوب‌های نظری سرشناسی هستند که تماماً به شکل مشترک بر نقش «ایده» تأکید دارند (Swinkels, 2020: 282). از آن زمان تاکنون مطالعات سیاست عمومی به سمت و سوی توجه به نقش ایده‌ها حرکت نموده که با نام‌های «چرخش به سوی ایده»، «چرخش به سوی استدلال»^۴ و «چرخش به سوی خودآگاه»^۵ در ادبیات دانشگاهی برجسته شده است (Kern, 2010: 27). در تشریح نقش ایده و ارتباط آن با کنش‌های بازیگران چنین بیان می‌شود که عمده کار سیاستمداران و سیاستگذاران ایده‌پردازی است. آنها با ایده‌های خود بیان می‌کنند که در ادامه چه اقداماتی باید صورت بگیرد و نظر شهروندان را به ایده‌های مطلوب خود جلب می‌کنند (Schmidt, 2008: 305). بر این اساس سیاست را می‌توان «کشمکشی برای تصاحب قدرت در جهت تثبیت یک ایده خاص و اجرایی شدنش» تلقی کرد (Bayram, 2010: 24). اما علی‌رغم گستردگی ادبیات ایده و مطرح شدن نظریه‌های متعدد، برقرار کردن رابطه‌ای علی بین ایده و فرایند سیاستگذاری با مشکلاتی همراه می‌شود (Raymond & Olive, 2009: 191). پژوهشگران برای گذر از این چالش، مطالعه ایده‌ها بر اساس گفتمان را پیشنهاد داده‌اند که روشی نوین محسوب می‌شود. این عمل با مفهوم ایده نیز تناسب خوبی دارد، چنانکه گفتمان را از جنس ایده دانسته‌اند: ایده‌ها مولفه اصلی گفتمان در فرایند انتقال گفتمان است (Schmidt, 2008: 303)، گفتمان دلالت‌کننده اهمیت ایده‌ها است (Chadwick, 2000: 283)، گفتمان ایده‌ها یا فلسفه (ترویج شده) سیاستمداران را برجسته می‌کند (Van Dijk, 1997: 19). نیاز به بررسی عینی ایده‌ها در قالب گفتمان ضرورت بکارگیری چهارچوب نظری مناسب را برجسته کرده است که در پژوهش حاضر از چهارچوب «تحلیل گفتمان سیاسی» بدین منظور استفاده شده است. به شکل کلی، تحلیل گفتمان سیاسی به بررسی ارتباطات کتبی و شفاهی می‌پردازد که دربردارنده ایده‌های سیاسی هستند. تحلیل گفتمان سابقه دیربازی در علوم اجتماعی و به‌ویژه علوم سیاسی دارد. اما تنها در ۲۰ سال گذشته در کانون توجه پژوهشگران قرار گرفته و ابداعات بسیاری برای روشمند شدن را تجربه کرده است. طی سال‌های گذشته روش تحلیل گفتمان بیش از همه با دیدگاه‌های لاکلا، موف، فوکو و بوردیو شناخته شده است (Hewitt, 2009: 2). اما تلاش پژوهشگران برای توسعه تحلیل گفتمان به شکل‌گیری نوع جدیدی از تحلیل گفتمان با نام تحلیل گفتمان انتقادی منجر گردیده که نسبت به روش‌های سنتی تحلیل گفتمان از تنوع بیشتری برخوردار است (Tian, 2021: 2). دلیل این تنوع تلاش‌های مستمر پژوهشگران حامی دیدگاه انتقادی برای کسب بینشی جدید از نظریات رشته‌های علوم اجتماعی و از جمله علوم سیاسی است که نمونه شاخص این تلاش‌ها در کتاب ایزابلا فرکلاف و نورمن فرکلاف تجلی یافته است (Liu, 2014: 237). نورمن فرکلاف در پژوهش‌های پیشین خود تحلیل گفتمان انتقادی را روشی معرفی کرده بود که در پی نشان دادن مسئله غیرطبیعی بودن (ساختگی بودن) چیزی است که آن را طبیعی بروز داده‌اند (Jahangiri & Bandarrigizadeh, 2013: 78) که البته چنین نگرشی برگرفته از دیدگاه برساختگی اجتماعی است (Jahangiri & Bandarrigizadeh, 2013: 79). بر این اساس فرکلاف و فرکلاف تلاش می‌کنند تا با در نظر گرفتن شرایط دنیای واقعی سیاستگذاری که عملاً تصمیم‌گیری در خصوص سیاست در شرایط عدم قطعیت (عقلانیت نسبی) انجام می‌شود و همواره اختلاف نظر در آن دیده می‌شود (Fairclough & Fairclough: 2012: 17) رویکردی را ارائه کنند که

1. Kingdon's Multiple Streams
2. Sabatier's Advocacy Coalition
3. Hall's Policy Paradigms
4. Argumentative Turn
5. Cognitive Turn

گفتمان‌های بازیگران را بر اساس استدلال‌هایی که بیان می‌کنند، تحلیل نماید. باور کانونی رویکرد استدلالی آن است که «سیاست‌ها از طریق ابزاری به نام زبان ساخته می‌شوند، از آنها دفاع می‌شود یا مورد نقد قرار می‌گیرند» (Kamali et al., 2022: 23) بازیگران سیاسی با در نظر گرفتن یک اقدام عملی، یک «چه باید کرد»، فعالیت خود را برای اتخاذ سیاست متناسب با آن پیگیری می‌کنند. عمده فعالیت بازیگران ارائه استدلال برای توجیه اقدام عملی است: بازیگران استدلال می‌کنند که چرا انجام یک اقدام بخصوص در شرایط فعلی ضرورت دارد (Fairclough & Fairclough: 2012: 80). با ادغام دو نگرش تحلیل گفتمان انتقادی و نظریه استدلال، امکان بررسی نظام‌مند متن فراهم شده و اثر ایده‌ها و نگرانی‌های بازیگران طی استدلال‌ها برجسته می‌شود. استدلال‌های بازیگران، زمینه‌ساز اقدامات آتی می‌شوند و به لحاظ سیاسی و اجتماعی دارای اهمیت هستند (Fairclough & Fairclough: 2012: 80). با کمک این روش در نهایت دلایل تغییر در جامعه و سیاست قابل شناسایی خواهند بود، زیرا استدلال‌هایی که برای انجام اقدام بیان می‌شوند به‌عنوان عامل تغییر محسوب می‌شوند (Fairclough & Fairclough: 2012: 80). بنابراین رویکرد مذکور روشی را ارائه می‌دهد که به دلیل تأکید بر ماهیت ویژه گفتمان سیاسی که ماهیتی «استدلالی» و «شورایی» (یعنی تصمیم‌گیری در مورد اینکه چه باید کرد) است، گفتمان سیاسی را از دیگر حوزه‌های گفتمان متمایز می‌سازد. طی رویکرد جدید فیرکلاف و فیرکلاف، تحلیل گفتمان سیاسی از تمرکز سنتی بر روش‌های «بازنمایی» عبور می‌کند و در عوض بر «تصمیم‌گیری» یا «اقدام» متمرکز است (Liu, 2014: 237). این عمل علی‌الخصوص با تمرکز بر «استدلال کاربردی»^۱ انجام می‌شود. در محور هر استدلال یک ادعا برای اقدام و بهبود وضع موجود وجود دارد که مبتنی بر برداشت شخصی بازیگران از شرایط حاکم است. سپس راه‌حل‌هایی بیان می‌شوند که از نظر آنها امکان‌پذیر و قابل تحقق باشد. برای این منظور بازیگران به ارزش‌های خاص تکیه می‌کنند تا هم از تعداد راه‌حل‌های احتمالی کاسته شود و هم موضوع مورد بحث را هدفی با اهمیت جلوه دهند (Pöiklik, 2016: 176). در نهایت استفاده مشترک از مدل تحلیلی استدلال‌محور با روش تحلیل گفتمان، کاربرد بسیاری در حوزه سیاست‌گذاری دارد (Kamali et al., 2022: 23). این مدل در ادامه به شکلی نوآورانه و با تمرکز بر دسته‌بندی عناصر و اجزای اصلی گفتمان در حوزه سیاست‌های فرهنگی ایران، به کار بسته می‌شود.

شکل ۱. مدل پیشنهادی فیرکلاف و فیرکلاف (فیرکلاف و فیرکلاف، ۲۰۱۲: ۴۵).

روش پژوهش

هدف مقاله حاضر فهم نگرش دولت‌های مختلف در قبال مسائل مربوط به فرهنگ بر اساس ایده‌های آنها جهت بهبود سیاست‌های فرهنگی است. بدین جهت تلاش می‌شود تا استدلال‌های مطرح شده در قالب گفتمان شناسایی شوند. محل شناسایی گفتمان سخنرانی‌های رئیس‌جمهور است که به عنوان نماینده گفتمان توانسته مشروعیت لازم را در زمان انتخابات نزد شهروندان کسب کند. در این دوره اظهارات رئیس‌جمهور برابر با دیدگاه وی در زمان انتخابات است و احتمال انحراف در باورهای او حداقل ممکن است. با عنایت به لزوم عینیت و روایی پژوهش و بدست آمدن یک تصویر مقایسه‌ای و مناسب از گفتمان‌ها مراحل ذیل در این پژوهش رعایت شده است:

- داده‌های جمع‌آوری شده مربوط به هشت دوره انتخاباتی است که اولین آن در سال ۱۳۶۸ و آخرین آن در سال ۱۳۹۶ می‌باشد. در نظر گرفتن هشت دوره ریاست جمهوری تصویر جامعی از گفتمان‌های منتخب شهروندان نشان می‌دهد.
- در جمع‌آوری داده‌ها صرفاً صحبت‌های رئیس‌جمهور ملاک است و از بررسی داده‌های اطرافیان و افراد نزدیک به رئیس‌جمهور خودداری می‌شود. این افراد ممکن است به دلیل عدم برخورداری از مهارت لازم در بیان موضوعات، باورهای خودشان را به جای گفتمان عمومی شده و مورد تأیید شهروندان مطرح نمایند. اما احتمال این اشتباه نزد رئیس‌جمهور به عنوان فردی که به شکل مداوم در سخنرانی‌های سیاسی و برنامه‌های رقابتی شرکت نموده و بیشترین تسلط را بر گفتمان مدنظر دارد، به مراتب کمتر است. در نتیجه احتمال خطا در بدست آوردن گفتمان بیان شده کم می‌شود.
- داده‌های جمع‌آوری شده می‌بایست نقل قول مستقیم صحبت‌ها یا یادداشت‌های رئیس‌جمهور باشند، در غیر این صورت احتمال تحریف مطالب، نسبت دادن نادرست یک موضوع یا خلاصه‌سازی نامناسب دیدگاه رئیس‌جمهور وجود دارد.
- مطالب انتخاب شده باید دارای ویژگی‌های گفتمان سیاسی باشند، یعنی یک خواسته یا راه‌حل به همراه ارزش و شرایط موجود در آن ملموس باشد.
- ملاک انتخاب منابع بی‌طرفی آنها در ارائه اظهارات رئیس‌جمهور است. بدین جهت وبسایت ریاست جمهوری (president.ir) به عنوان اولویت اول است. اما به دلیل شروع فعالیت این سایت از سال ۱۳۷۸ و محدودیت آرشیو مطالب، تنها از دوران ماه عسل ۱۳۸۰ به بعد از این منبع برای جمع‌آوری داده استفاده می‌شود. با عنایت بر الزام استفاده از عبارت دقیق و عینی بیان شده توسط شخص رئیس‌جمهور، اولویت بعدی برای گردآوری داده، روزنامه ایران است. زیرا روزنامه رسمی نهاد ریاست جمهوری محسوب می‌شود و منتشرکننده مستقیم متن سخنرانی‌های رئیس‌جمهور است. از این روزنامه برای جمع‌آوری داده در دوره ماه عسل سال‌های ۱۳۷۶ و ۱۳۸۰ استفاده شده است. با توجه به آغاز فعالیت این روزنامه در سال ۱۳۷۳ برای دوره‌های ماقبل آن نیز از روزنامه جمهوری اسلامی استفاده شده است. لازم به ذکر است برای جمع‌آوری داده‌ها تنها از یک منبع در هر دوره استفاده شده تا از وقوع خطای ثبت تکراری داده‌ها به دلیل تکرار موضوع و تأثیر بر نتیجه‌گیری اجتناب شود.
- در طی فرایند جمع‌آوری داده‌ها، عناصر چهارگانه سازنده گفتمان، ابتدا به صورت موردی در هر متن شناسایی شده و در مرحله بعد با توجه به محتوای عناصر دسته‌بندی^۱ و تجمیع می‌شوند. بدین‌سان امکان آرایه دسته‌بندی مناسب از عناصر گفتمان به تفکیک هر دوره فراهم می‌شود. در نهایت اهمیت عناصر گفتمانی بر اساس میزان تکرارشان در دوره صد روزه

1. Themes

مشخص می‌گردد. به نحوی که عناصر پرتکرار از اهمیت بیشتری برخوردار هستند و نمایانگر نقاط تاکید رئیس جمهور در حوزه فرهنگ می‌باشند. عناصر شناسایی شده با توجه به اهداف پژوهش به دو گروه تقسیم می‌شوند. گروه اول ایده‌های اصلی هستند که در هر دوره بیش از سایر ایده‌ها مورد تأکید قرار گرفته‌اند و گفتمان بازیگران سیاسی را شکل می‌دهند. گروه دوم ایده‌هایی هستند که هرچند با تکرار بیش از یکبار نزد بازیگران از اهمیت برخوردارند، اما مطرح شدنشان بیشتر در جهت تقویت گفتمان اصلی است و مکمل ایده‌های پرتکرار هستند. این ایده‌ها نیز به تفکیک هر دوره طی جدول مشخص می‌گردند.

- در مدل فیر کلاف و فیر کلاف از مولفه «مسیر تحقق هدف»^۱ هم نامبرده شده است. اما این مولفه مستقل نیست و از ترکیب ادعا با هدف بدست می‌آید و درک آن بدیهی می‌باشد (Pietra, J. D., & Wang, 2021: 12) لذا به دلیل بدیهی بودن این مولفه در مقاله حاضر از بررسی آن چشم‌پوشی شد.
- برای صحت روایی این پژوهش کُگذاری‌های انجام شده توسط کُگذار دوم کنترل گردید تا از صحت تجمیع داده‌ها اطمینان حاصل شود.

با توجه به چهارچوب تحلیل گفتمانی سیاسی، مقاله حاضر در تلاش برای یافتن پاسخ‌های ذیل در حوزه سیاست فرهنگی است:

۱. گفتمان مطرح شده توسط رئیس‌جمهور جهت سیاست‌های فرهنگی به تفکیک دوران ماه عسل کدام است؟
۲. در کنار گفتمان رئیس‌جمهور کدام ایده‌های تکرارشونده به تفکیک هر یک از دوران ماه عسل مطرح می‌شوند؟

یافته‌های پژوهش

داده‌های مورد نیاز پژوهش از روزنامه جمهوری اسلامی و روزنامه ایران و همچنین وبسایت ریاست جمهوری بر اساس روش تشریح شده جمع‌آوری گردیدند که منتهی به شناسایی ۱۹۱ گفتمان سیاسی در حوزه سیاست فرهنگی در مجموع ۸ دوره ماه عسل شد.

جدول ۲. دوره‌های ریاست جمهوری و گفتمان سیاسی استخراج شده در قبال سیاست فرهنگی

دوره	نام رئیس‌جمهور منتخب	تاریخ شروع ماه عسل	تاریخ پایان ماه عسل	منبع	تعداد گفتمان سیاسی استخراج مرتبط با حوزه فرهنگ
۱	آقای هاشمی‌رفسجانی	۱۳۶۸/۰۵/۲۵	۱۳۶۸/۰۹/۰۳	روزنامه جمهوری اسلامی ایران	۲۳ مورد
۲	آقای هاشمی‌رفسجانی	۱۳۷۲/۰۵/۱۲	۱۳۷۲/۰۸/۱۹	روزنامه جمهوری اسلامی ایران	۱۷ مورد
۳	آقای خاتمی	۱۳۷۶/۰۵/۱۲	۱۳۷۶/۰۸/۱۹	روزنامه ایران	۲۵ مورد
۴	آقای خاتمی	۱۳۸۰/۰۵/۱۱	۱۳۸۰/۰۸/۱۸	روزنامه ایران	۲۸ مورد
۵	آقای احمدی‌نژاد	۱۳۸۴/۰۵/۱۲	۱۳۸۴/۰۸/۱۹	وبسایت ریاست جمهوری	۳۰ مورد
۶	آقای احمدی‌نژاد	۱۳۸۸/۰۵/۱۲	۱۳۸۸/۰۸/۱۹	وبسایت ریاست جمهوری	۲۸ مورد
۷	آقای روحانی	۱۳۹۲/۰۵/۱۲	۱۳۹۲/۰۸/۱۹	وبسایت ریاست جمهوری	۲۱ مورد
۸	آقای روحانی	۱۳۹۶/۰۵/۱۲	۱۳۹۶/۰۸/۱۹	وبسایت ریاست جمهوری	۱۹ مورد

برای پاسخ به پرسش اول پژوهش، گفتمان‌های شناسایی شده به تفکیک عناصر کلیدی تحلیل گفتمان سیاسی اعم از ادعا، هدف، ارزش و شرایط موجود بررسی شدند تا در هر دوره یک تصویر گفتمانی غالب محرز گردد. در بررسی اولین مؤلفه که همان

ادعای مطرح شده توسط رئیس‌جمهور می‌باشد، تفاوت در دیدگاه‌های هر دوره محسوس می‌باشد. مطابق جدول شماره ۳ در دو دوره ریاست آقای هاشمی‌رفسنجانی تأکید اصلی بر ایجاد امکانات (فیزیکی) جدید است. در دوره ماه عسل اول آقای خاتمی، کانون توجه از فعالیت‌های دولتی به فعالیت مردمی و اختصاص میدان بیشتر به شهروندان تغییر می‌یابد. در دوره ماه عسل دولت اول آقای احمدی‌نژاد به یک میزان بر متناسب بودن فعالیت دانشگاه با نیاز جامعه و تقویت ویژگی‌های روحی شهروندان تأکید می‌شود. در دوره ماه عسل دولت اول و دوم آقای روحانی به شکل مشخص دیدگاه شهروندان و آگاهی آنها مهم‌ترین مساله به شمار می‌رود.

جدول ۳. پرتکرارترین ادعا به تفکیک دوره ماه عسل روسای جمهور.

ردیف	سال	نام رئیس‌جمهور منتخب	پرتکرارترین ادعا	میزان تکرار
۱	۶۸	آقای هاشمی‌رفسنجانی	باید دانشگاه‌ها توسعه پیدا کنند	۴
۲	۷۲	آقای هاشمی‌رفسنجانی	باید مراکز علمی بیشتری ایجاد کرد	۳
۳	۷۶	آقای خاتمی	باید مساجد نقش پویاتری ایفا کنند	۲
۴	۸۰	آقای خاتمی	دولت باید حق انتقاد، اعتراض و بازخواست مردم را به رسمیت بشناسد	۳
۵	۸۴	آقای احمدی‌نژاد	باید روحیه از خودگذشتگی، ایثار و تلاش مستمر را تقویت کرد / باید فعالیت دانشگاه بر اساس نیازهای فعلی جامعه باشد	۲
۶	۸۸	آقای احمدی‌نژاد	باید برای ترویج دیدگاه‌های نظری ایرانی - اسلامی در ایران و جهان اقدام کرد	۵
۷	۹۲	آقای روحانی	باید فضای بازتری برای نقد عمومی ایجاد کرد	۴
۸	۹۶	آقای روحانی	باید گزارش فعالیت‌های دولت از پیگیری خواسته‌های مردم به شهروندان ارائه شود	۲

در بررسی دومین مؤلفه که نشان‌دهنده هدف‌گذاری رؤسای جمهور برای سیاست‌های فرهنگی است، می‌توان اهدافی را مشاهده نمود که در ارتباط با ادعاهای بیان شده است. بر اساس جدول ۴ در دوره ماه عسل دولت اول آقای هاشمی‌رفسنجانی با دفعات تکرار قابل توجه، مسئله توسعه امکانات آموزشی مهم‌ترین هدف بیان شده است. در دوران ماه عسل دولت دوم، باز این هدف تکرار شده است، اما این بار مسئله فعالیت‌های علمی به تناسب آن مورد تأکید واقع می‌شود. آقای خاتمی در دوران ماه عسل دولت اول خود هدف‌گذاری فرهنگی را در راستای جوانان و اهمیت بخشیدن به آنها می‌داند و این موضوع با دفعات قابل توجه تکرار می‌شود. در دولت دوم آقای خاتمی مهم‌ترین هدف از «صرف توجه به جوانان» به «توجه به تمامی شهروندان و نقدهای آنها» تغییر می‌یابد. در دوره ماه عسل دولت اول آقای احمدی‌نژاد ترویج ارزش‌های دینی و انقلابی و دولت دوم مبارزه با ارزش‌های بیگانه در قالب تهاجم فرهنگی هدف اصلی بیان شده است. اما هدف‌های بیان شده در دولت اول و دوم آقای روحانی دارای تفاوت‌های محسوس است، به شکلی که اولین دولت بر توجه به افکار عمومی متمرکز است و دولت دوم افزایش سطح علم و فن‌آوری را هدف اصلی خود تشریح می‌کند.

جدول ۴. پرتکرارترین هدف به تفکیک دوره ماه عسل روسای جمهور

ردیف	سال	نام رئیس‌جمهور منتخب	پرتکرارترین هدف	میزان تکرار
۱	۶۸	آقای هاشمی‌رفسنجانی	توسعه دادن امکانات آموزشی	۶
۲	۷۲	آقای هاشمی‌رفسنجانی	ایجاد مراکز علمی و آموزشی بیشتر / برنامه‌ریزی برای افزایش تحقیقات	۳
۳	۷۶	آقای خاتمی	توجه به نسل جوان	۶
۴	۸۰	آقای خاتمی	توجه به نقدهای عمومی	۴
۵	۸۴	آقای احمدی‌نژاد	ترویج ارزش‌های دینی و انقلابی	۳
۶	۸۸	آقای احمدی‌نژاد	ترویج فرهنگ ملی و مقابله با تهاجم فرهنگی	۴
۷	۹۲	آقای روحانی	ایجاد فضای باز فکری و نقد عمومی	۴
۸	۹۶	آقای روحانی	برنامه‌ریزی برای افزایش سطح علم و فن‌آوری	۴

اما در مؤلفه سوم که دربرگیرنده مهم‌ترین ارزش‌های مورد توجه هر دولت در دوران ماه عسل است، جهت‌گیری دولت‌ها سویه مشخص‌تری دارد و تکرار قابل توجهی در ارزش‌ها دیده می‌شود. در دولت اول و دوم آقای هاشمی، خاتمی و دولت اول آقای

روحانی می‌توان توجه به افکار جامعه و جوانان را مشاهده کرد. در دولت دوم آقای خاتمی و دولت اول و دوم آقای احمدی‌نژاد جهت‌گیری ارزش‌ها به سمت ارزش‌های اسلامی و انقلابی است.

جدول ۵. پرتکرارترین ارزش به تفکیک دوره ماه عسل روسای جمهور

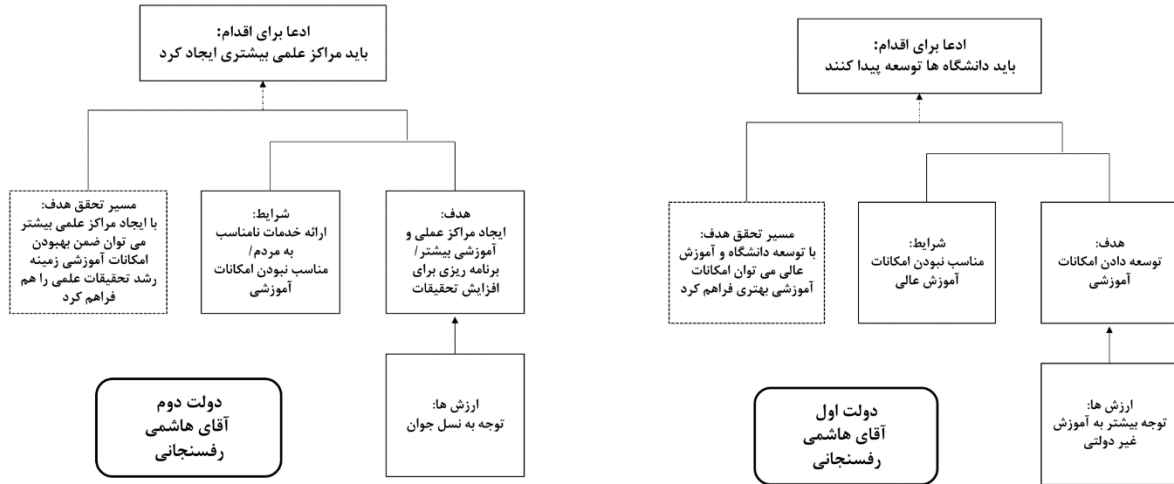
ردیف	سال	نام رئیس‌جمهور منتخب	پرتکرارترین ارزش	میزان تکرار
۱	۶۸	آقای هاشمی‌رفسنجانی	توجه بیشتر به آموزش غیردولتی	۳
۲	۷۲	آقای هاشمی‌رفسنجانی	توجه به نسل جوان	۶
۳	۷۶	آقای خاتمی	توجه به نسل جوان	۶
۴	۸۰	آقای خاتمی	توجه به ارزش‌های اسلامی / توجه به نسل جوان	۶
۵	۸۴	آقای احمدی‌نژاد	توجه به ارزش‌های اسلامی و انقلابی	۷
۶	۸۸	آقای احمدی‌نژاد	توجه به ارزش‌های اسلامی و انقلابی	۹
۷	۹۲	آقای روحانی	توجه به افکار عمومی	۴
۸	۹۶	آقای روحانی	ارتقا حوزه علم و فناوری	۳

سرانجام آخرین عنصر سازنده گفتمان شرایط موجود (جامعه) است؛ یعنی برداشتی که بازیگران از شرایط حاکم ترویج می‌کنند. در گفتمان دولت اول و دوم آقای هاشمی، دغدغه نبود امکانات لازم آموزشی به عنوان شرایط آن زمان دیده می‌شود و در کنار آن وضعیت کلی نامناسب بودن خدمات ارائه شده به شهروندان نیز مشهود است. در گفتمان هر دو دولت آقای خاتمی وضعیت نامناسب افکار عمومی و منتقد بودن شهروندان، پرتکرارترین شرایط موجود بیان شده به حساب می‌آیند. در دولت اول آقای احمدی‌نژاد دیدگاه مثبت نسبت به توانمندی‌های فرهنگی به عنوان شرایط جامعه بیان شده است، اما در دولت دوم وجود افراد قانون‌گریز به عنوان شرایط حاکم بر جامعه بیان می‌شود. دولت اول آقای روحانی مشابه با دولت‌های آقای خاتمی بیشترین تأکید را بر منتقد بودن شهروندان نسبت به شرایط جامعه دارد. اما در دولت دوم تأکید بر امکان‌پذیر بودن پیشرفت اقتصادی با سرمایه‌گذاری مناسب در حوزه فناوری به عنوان شرایط وقت جامعه بیان شده است که چرخش به یک فرصت را نشان می‌دهد.

جدول ۶. پرتکرارترین شرایط به تفکیک دوره ماه عسل روسای جمهور

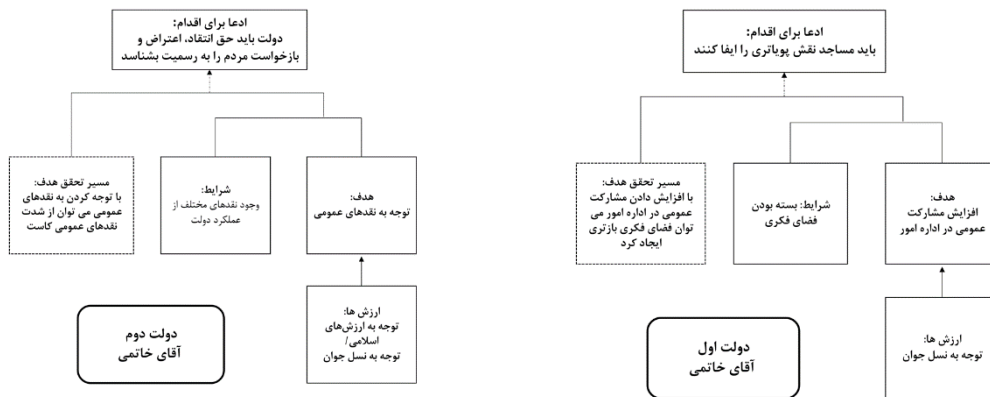
ردیف	سال	نام رئیس‌جمهور منتخب	پرتکرارترین شرایط موجود	میزان تکرار
۱	۶۸	آقای هاشمی‌رفسنجانی	مناسب نبودن امکانات لازم آموزش عالی	۶
۲	۷۲	آقای هاشمی‌رفسنجانی	ارائه خدمات نامناسب به مردم / مناسب نبودن امکانات آموزشی	۳
۳	۷۶	آقای خاتمی	بسته بودن فضای فکری	۵
۴	۸۰	آقای خاتمی	وجود نقدهای متخلف از عملکرد دولت	۶
۵	۸۴	آقای احمدی‌نژاد	غنی بودن توانمندی‌های فرهنگی	۴
۶	۸۸	آقای احمدی‌نژاد	وجود افراد منفعت‌طلب، زیادی‌خواه و قانون‌گریز	۳
۷	۹۲	آقای روحانی	وجود شهروندان منتقد نسبت به وضعیت موجود جامعه و عملکرد دولت	۳
۸	۹۶	آقای روحانی	امکان بهبود وضعیت اقتصادی با سرمایه‌گذاری در حوزه علم و فناوری	۳

با چینش پرتکرارترین عناصر گفتمانی مربوط به یک دوره در کنار هم می‌توان مشاهده کرد که ارتباط مشخصی بین این عناصر گفتمانی وجود دارد. با مقایسه عناصر گفتمانی می‌توان گفتمان‌های دولت اول و دوم آقای هاشمی را در صورت توسعه امکانات (آموزشی و علمی) مشاهده کرد (شکل شماره ۲).

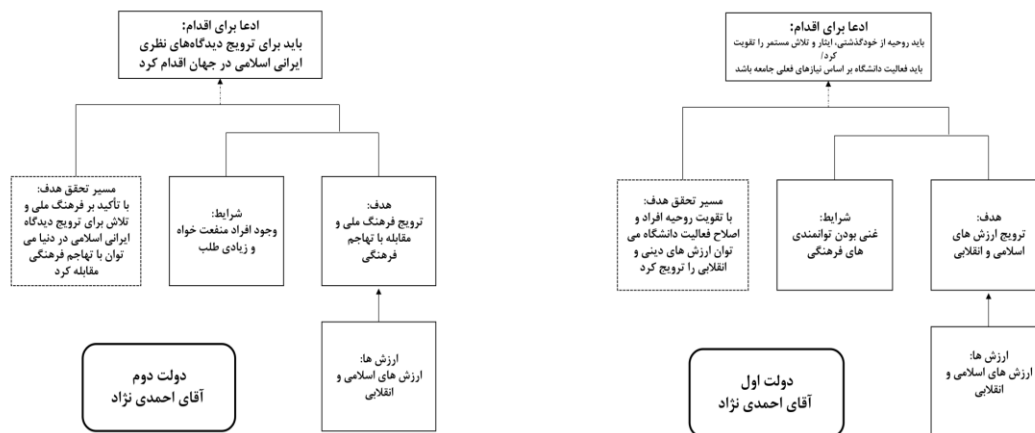
شکل ۲. گفتمان‌های دوره ماه عسل دولت اول و دوم آقای هاشمی رفسنجانی.

در دولت اول گفتمان متوجه مشارکت بیشتر بخش غیردولتی است، اما در دولت دوم توجه به نقد عمومی و انتقادات است (شکل شماره ۳).

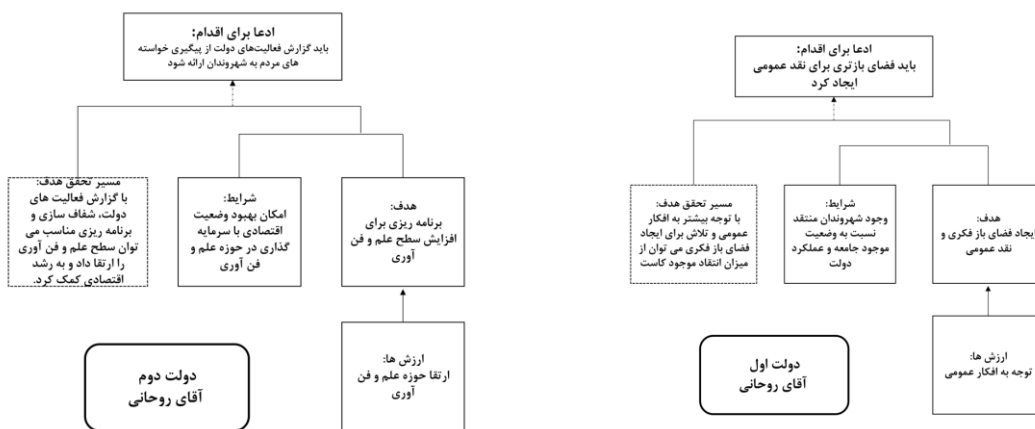
شکل ۳. گفتمان‌های دوره ماه عسل دولت اول و دوم آقای خاتمی.

گفتمان دولت اول آقای احمدی‌نژاد توجه به ارزش‌های اسلامی و انقلابی سازنده گفتمان است، اما در دولت دوم با اندکی تغییر تبدیل به تقویت فرهنگ ملی در جهت مبارزه با تهاجم فرهنگی می‌شود (شکل شماره ۴).

شکل ۴. گفتمان‌های دوره ماه عسل دولت اول و دوم آقای احمدی‌نژاد.

در دولت اول آقای روحانی، ضرورت توجه به افکار عمومی بیش از همه مورد تأکید واقع می‌شود. اما در دولت دوم گفتمان افکار عمومی با تقویت حوزه علم و فناوری جایگزین شده است (شکل شماره ۵).

شکل ۵. گفتمان‌های دوره ماه عسل دولت اول و دوم آقای روحانی.

بررسی گفتمان‌های بدست آمده نشان می‌دهد که گفتمان‌ها علاوه بر تأکید بر یک دیدگاه مشخص، ایده‌هایی بخصوصی را هم مدام تکرار می‌کنند. بررسی این ایده‌ها (جدول شماره ۷) دارای اهمیت است زیرا می‌توانند موضوعاتی را مطرح کنند که یا مکمل گفتمان آن دوره هستند یا نیازهای وقت جامعه را نشان دهد. لذا پاسخ دومین سوال پژوهش حاضر بدین گونه است که در دولت اول آقای هاشمی‌رفسنجانی در کنار دیدگاه غالب دو ایده تلاش برای افزایش مشارکت عمومی و ایجاد مراکز آموزشی غیردولتی نیز تکرار می‌شوند. در دولت دوم تأکید بر صرفه‌جویی در هزینه‌های جاری نیز در کنار دیدگاه غالب به چشم می‌خورد. اما در دولت اول آقای خاتمی ایده‌هایی نظیر اصلاح رویکرد مسئولین در برابر مردم، اصلاح نظام آموزشی، افزایش تحقیقات، گسترش عدالت، استفاده بهینه از امکانات، ایجاد امنیت و آرامش برای شهروندان و تقویت تشکلهای غیردولتی نیز مورد تأکید می‌باشند که نشان می‌دهد تنوع ایده نسبت به دولت‌های قبل افزایش یافته که خود می‌تواند دال بر نوآوری یا تلاش بیشتر بازیگران

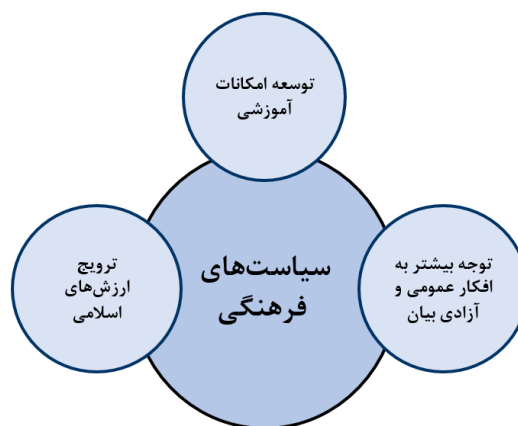
حامی در حوزه سیاست فرهنگی محسوب شود. در دولت دوم آقای خاتمی ایده‌هایی نقل می‌شوند که در دولت سابق نیز بیان شده‌اند و نقش مکمل دیدگاه غالب را ایفا می‌کنند: اهتمام به قانون‌گرایی، افزایش مشارکت جوانان، حمایت از تشکلهای قانونی و نهادهای مدنی، هدایت و کنترل رقابت‌های سیاسی و افزایش آزادی بیان. البته ایده‌هایی هم مورد تأکید قرار دارند که جدید محسوب می‌شوند همانند: ارتقا اندیشه‌ها و دیدگاه با توجه به نیاز روز، برخورد امنیتی با عوامل اغوای جوانان و توسعه صنعت گردشگری. در این دولت نیز ایده‌های متنوعی در خصوص سیاست‌های فرهنگی دیده می‌شود.

جدول ۷. ایده‌های تکرارشونده برای حوزه سیاست فرهنگی به تفکیک دوران ماه عسل

دوران ماه عسل	بازه زمانی	سایر ایده‌های حوزه سیاست فرهنگی (تکرار بیش از یک مرتبه)
آقای هاشمی‌رفسنجانی	دولت اول	تلاش برای افزایش مشارکت عمومی ایجاد مراکز آموزشی غیردولتی
	دولت دوم	صرفه‌جویی در هزینه‌های جاری رویکرد مسئولین در برابر مردم
آقای خاتمی	دولت اول	اصلاح نظام آموزشی افزایش تحقیقات گسترش عدالت، استفاده بهینه از امکانات ایجاد امنیت و آرامش برای شهروندان تقویت تشکلهای غیردولتی
	دولت دوم	اهتمام به قانون‌گرایی افزایش مشارکت جوانان حمایت از تشکلهای قانونی و نهادهای مدنی هدایت و کنترل رقابت‌های سیاسی افزایش آزادی بیان ارتقا اندیشه‌ها و دیدگاه با توجه به نیاز روز برخورد امنیتی با عوامل اغوای جوانان توسعه صنعت گردشگری
آقای احمدی‌نژاد	دولت اول	برنامه‌ریزی برای ارتقا سطح علمی و دانش برنامه‌ریزی برای اصلاح نظام آموزش عالی برنامه‌ریزی برای افزایش استفاده از ظرفیت فرهنگی کشور تجلیل عالی از خانواده معظم شهیدان و ایثارگران ملاک قراردادن ارزش‌های دینی و انقلابی در فعالیت‌ها
	دولت دوم	ایجاد یک ارتباط کارآمد بین دانشگاه و صنعت مبارزه با مفسدین و زیادی خواهان اصلاح ساختار حاکم بر آموزش و پژوهش ایجاد مشارکت عمومی در سرمایه‌گذاری‌ها تلاش برای اجرای عدالت در همه امور تلاش برای ترویج اندیشه‌ها و آرمان‌های جمهوری اسلامی ایران در دنیا تلاش برای ترویج جامعه آرمانی بر اساس آرمان‌های انقلاب توزیع یکسان منابع و ارائه خدمات
آقای روحانی	دولت اول	برنامه‌ریزی برای آموزش مهارت‌های زندگی مدنی به دانش‌آموزان برنامه‌ریزی برای توسعه ورزش
	دولت دوم	افزایش شفافیت فعالیت نهادهای دولتی تلاش برای ایجاد فضای آرام و توأم با امنیت در جامعه تلاش برای افزایش وحدت

ایده‌هایی تأکید شده در دولت اول آقای احمدی‌نژاد ارتباط تنگاتنگی با گفتمان سیاست‌های فرهنگی دارند: برنامه‌ریزی برای ارتقا سطح علمی و دانش، برنامه‌ریزی برای اصلاح نظام آموزش عالی، برنامه‌ریزی برای افزایش استفاده از ظرفیت فرهنگی کشور،

تجلیل عالی از خانواده معظم شهیدان و ایثارگران و ملاک قراردادن ارزش‌های دینی و انقلابی در فعالیت‌ها. بنابراین علی‌رغم تنوع ایده‌های بیان شده، نزدیکی مناسبی بین ایده‌ها وجود دارد و یک انسجام کلی را نشان می‌دهند. اما این وضعیت در دولت دوم متفاوت است به نحوی که بر ایده‌های متنوعی همانند ایجاد یک ارتباط کارآمد بین دانشگاه و صنعت، مبارزه با مفسدین و زیادی‌خواهان، اصلاح ساختار حاکم بر آموزش و پژوهش، ایجاد مشارکت عمومی در سرمایه‌گذاری‌ها، تلاش برای اجرای عدالت در همه امور، تلاش برای ترویج اندیشه‌ها و آرمان‌های جمهوری اسلامی ایران در دنیا، تلاش برای ترویج جامعه آرمانی بر اساس آرمان‌های انقلاب و توزیع یکسان منابع و ارائه خدمات تأکید شده است. هرچند برخی از این ایده‌ها در دولت‌های قبل نیز مطرح شده‌اند، اما همچنان در این دولت بیشترین ایده‌پردازی را در حوزه فرهنگ می‌توان مشاهده کرد؛ ایده‌پردازی که می‌تواند نشان‌دهنده اهتمام بازیگران سیاسی این نهاد در قبال مسائل فرهنگی باشد. در دولت اول آقای روحانی هرچند ایده‌های مختلفی بیان شده‌اند، اما تنها دو ایده به صورت تکرارشونده در کنار گفتمان اصلی مطرح می‌شود که عبارتند از برنامه‌ریزی برای آموزش مهارت‌های زندگی مدنی به دانش‌آموزان و برنامه‌ریزی برای توسعه ورزش. در دولت دوم ایده‌هایی همانند افزایش شفافیت فعالیت نهاد‌های دولتی، تلاش برای ایجاد فضای آرام و توأم با امنیت در جامعه و تلاش برای افزایش وحدت در جامعه مورد تأکید هستند که می‌توان آنها را مکمل گفتمان قلمداد کرد و چندان موضوع جدیدی را در بر نمی‌گیرند. اما بررسی عناصر کلیدی گفتمان در دوران ماه عسل دولت‌های مختلف حاکی از آن است که بعضی از ایده‌ها به شکل خاص در دولت‌های مختلف نیز تکرار می‌شوند. این مساله وجود ایده‌های کلیدی را نشان می‌دهد که میان دولت‌های مختلف مشترک است و بازیگران سیاسی برای تصاحب آرا از آن بهره می‌برند.

قدرت در ایده: سه ایده مخاطب‌پسند در حوزه سیاست فرهنگی که توسط نامزدهای مختلف در زمان انتخابات ترویج شده

شکل ۶. سه ایده کلیدی مشترک نامزدهای پیروز انتخابات در دوران ماه عسل.

در حوزه سیاست فرهنگی می‌توان سه ایده ضرورت توسعه امکانات آموزشی، توجه بیشتر به افکار عمومی و آزادی بیان و همچنین ترویج ارزش‌های اسلامی را مشاهده کرد که به شکل مرتب مورد تأکید واقع شده‌اند. لذا می‌توان نتیجه گرفت که ایده‌های تکرارشونده به مثابه ایده‌های کلیدی سیاست‌های فرهنگی هستند. ایده‌های کلیدی دارای قدرت در ایده می‌باشند و مزیت تصاحب قدرت را برای بازیگران حامی در پی دارند. علت قدرتمند بودن این ایده‌ها وجود یک باور عمومی است به نحوی که مخاطبان همواره موضوعات خاصی را به عنوان چالش‌های اساسی جامعه می‌پندارند. لذا در مواجهه با ایده‌هایی که چنین موضوعاتی را هدف قرار می‌دهند، واکنش مثبت نشان داده و با آن ایده همراهی می‌کنند. بازیگران نیز با علم به این موضوع و به قصد تصاحب آراء شهروندان، نسبت به انتشار چنین ایده‌هایی برای جلب توجه عمومی و پیشبرد اهداف خویش اقدام می‌کنند.

نتیجه‌گیری

یکی از اهداف مهمی که پژوهشگران در مطالعه سیاستگذاری دنبال می‌کنند تلاش برای شناخت عمیق فعالیت‌های بازیگران در فرایند سیاستگذاری است. در حقیقت این فعالیت‌های بازیگران است که چگونی شکل‌گیری سیاست، انتخاب و تغییر سیاست را مشخص می‌کند. مهم‌ترین کنش بازیگران فرایند سیاستگذاری به انتشار ایده و گفتمان‌های سیاسی اختصاص دارد. ایده و گفتمان ابزارهای کارآمدی هستند که بازیگران به کمک آن می‌توانند باورهای خود را در جامعه بازتاب دهند و برای تغییر وضع موجود تلاش کنند. بدین جهت می‌توان یکی از مهم‌ترین دلایل انتخاب سیاست‌های عمومی را در چگونگی بیان موضوع به مخاطب تلقی کرد. بازیگران تنها در صورت بیان موفق دیدگاهشان و همراه نمودن شهروندان است که می‌توانند مشروعیت و قدرت لازم را برای تبدیل ایده‌های خود به سیاست عمومی بدست آورند. پژوهش حاضر هدف خود را درک بهتر گفتمان و ایده‌پردازی‌هایی قرار داده است که توسط بازیگران سیاسی شاخص در قبال سیاست فرهنگی به عنوان یکی از حوزه‌های اصلی سیاست‌های عمومی منتشر شده‌اند. اولین مساله شناسایی گفتمانی است که در هر یک از دوران ماه عسل ریاست جمهوری ترویج شده است و از نظر عموم شهروندان مقبول بوده و در زمان انتخابات به نامزد حامل آن رأی داده‌اند. گفتمان بر اساس تجزیه و تحلیل عناصر چهارگانه گفتمان سیاسی و شناسایی پرتکرارترین موارد مشخص گردیده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در دوره اول و دوم آقای هاشمی‌رفسنجانی «ضرورت توسعه امکانات آموزشی و علمی» و در دولت اول آقای خاتمی «افزایش مشارکت بخش غیردولتی» و در دولت دوم «توجه به نقد عمومی» ایده قابل استنباط است. همچنین در دولت اول آقای احمدی‌نژاد «توجه به ارزش‌های اسلامی و انقلابی» و در دولت دوم «تقویت فرهنگ ملی در جهت مبارزه با تهاجم فرهنگی» و در دولت اول آقای روحانی «ضرورت توجه به افکار عمومی» و در دولت دوم «ضرورت تقویت حوزه علم و فن‌آوری»، گفتمان آن دوره به حساب می‌آیند. در اینجا می‌توان بیان کرد که گفتمان‌های دولت اول و دوم تمامی روسای جمهور به جز دولت آقای روحانی در ارتباط نزدیک به هم می‌باشند. تنها در دولت آقای روحانی ابتدا از یک گفتمان تکراری استفاده شده، اما در دولت دوم تغییر قابل ملاحظه‌ای در بیان گفتمان صورت گرفته است. در گام بعدی تمامی ایده‌های تکرارشونده که در قالب گفتمان منتقل شده بودند به تفکیک هر یک از دوران ماه عسل جمع‌آوری شدند که در همان ابتدای امر یک تفاوت شاخص در استفاده از ایده‌ها توسط بازیگران سیاسی آشکار گردید. در دوران ماه عسل دولت اول و دوم آقایان خاتمی و احمدی‌نژاد، به مراتب ایده‌های بیشتری در خصوص سیاست‌های فرهنگی نسبت به دوران آقای هاشمی‌رفسنجانی و آقای روحانی منتشر شده است. این موضوع را می‌توان دال بر اولویت داشتن سیاست فرهنگی نسبت به دیگر سیاست‌های کلان در زمان دولت‌های مذکور تلقی کرد؛ زیرا از یک سو ایده‌پردازی در حوزه مسائل فرهنگی مستلزم صرف انرژی و زمان زیادی است. از سوی هم میزان علاقه و توجه مخاطبان محدود است و با ایده‌پردازی در قابل مسائل فرهنگی فرصت پرداختن به موضوعات دیگر از دست می‌رود. در دولت اول آقای هاشمی‌رفسنجانی، «ایجاد مراکز آموزشی غیردولتی» به عنوان ایده مکمل، ایده غالب محسوب شده و «تلاش برای افزایش مشارکت عمومی» در دولت اول و «اصلاح رویکرد مسئولین در برابر مردم» و «صرفه‌جویی در هزینه‌های جاری» در دولت دوم ایده‌هایی محسوب می‌شوند که حسب شرایط خاص آن دوره توسط رئیس‌جمهور مورد تأکید قرار گرفته‌اند. در دولت اول و دوم آقای خاتمی شاهد ایده‌هایی نظیر «تقویت تشکل‌های غیردولتی»، «حمایت از تشکل‌های قانونی و نهادهای مدنی» و «افزایش مشارکت جوانان» به عنوان ایده‌های مکمل هستیم و ایده‌های جدید «اصلاح نظام آموزشی»، «افزایش تحقیقات»، «گسترش عدالت، استفاده بهینه از امکانات»، «ایجاد امنیت و آرامش برای شهروندان»، «اهتمام به قانون‌گرایی»، «هدایت و کنترل رقابت‌های سیاسی»، «افزایش آزادی بیان»، «ارتقا اندیشه‌ها و دیدگاه با توجه به نیاز روز»، «برخورد امنیتی با عوامل اغوای جوانان» و «توسعه صنعت گردشگری» ایده‌هایی هستند که حسب شرایط جامعه بیان شده‌اند. در دولت اول و دوم آقای احمدی‌نژاد، ایده‌های مکملی نظیر «تجلیل عالی از خانواده معظم شهیدان و ایثارگران»، «ملاک قراردادن ارزش‌های دینی و انقلابی در فعالیت‌ها»، «تلاش برای ترویج اندیشه‌ها و آرمان‌های

جمهوری اسلامی ایران در دنیا» و «تلاش برای ترویج جامعه آرمانی بر اساس آرمان‌های انقلاب» بیان شده‌اند و ایده‌های متنوعی نظیر «برنامه‌ریزی برای ارتقا سطح علمی و دانش»، «برنامه‌ریزی برای اصلاح نظام آموزش عالی»، «برنامه‌ریزی برای افزایش استفاده از ظرفیت فرهنگی کشور»، «ایجاد یک ارتباط کارآمد بین دانشگاه و صنعت»، «مبارزه با مفسدین و زیادی خواهان» «اصلاح ساختار حاکم بر آموزش و پژوهش»، «ایجاد مشارکت عمومی در سرمایه‌گذاری‌ها»، «تلاش برای اجرای عدالت در همه امور» و «توزیع یکسان منابع و ارائه خدمات» نمایانگر مسائل فرهنگی آن دوره هستند. در دولت اول و دوم آقای روحانی ایده مکملی دیده نمی‌شود و تنها ایده‌های «برنامه‌ریزی برای آموزش مهارت‌های زندگی مدنی به دانش‌آموزان»، «برنامه‌ریزی برای توسعه ورزش»، «افزایش شفافیت فعالیت نهادهای دولتی» و «تلاش برای ایجاد فضای آرام و توأم با امنیت در جامعه» متناسب با نیاز آن دوره توسط رئیس‌جمهور بیان شده‌اند. با توجه به ایده‌های شناسایی شده می‌توان تفاوت در تنوع و تعدد ایده‌پردازی‌ها را به تفکیک روسای جمهور ملاحظه کرد. در نهایت یافته‌های پژوهش حاضر حاکی از وجود ایده‌هایی است که به صورت مشترک در دولت‌های مختلف بیان می‌شوند. دلیل این امر را باور بازیگران سیاسی و دیدگاه شهروندان دانست. بعضی از مشکلات در باور بازیگران به عنوان مشکلات کلیشه‌ای جامعه محسوب می‌شوند که تنها در بازه‌های زمانی چندین ساله امکان بهبودشان را دارند. از طرفی هم بازیگران با مشاهده همراهی شهروندان برای حل چنین مشکلاتی، استفاده مجدد از ایده‌ها را ضامن موفقیت خود در انتخابات می‌بینند؛ زیرا با فعالیت بازیگران این موضوعات به دغدغه‌های شهروندان نیز تبدیل شده‌اند. این ایده‌ها شامل سه ایده کلیدی «ضرورت توسعه امکانات آموزشی»، «توجه بیشتر به افکار عمومی و آزادی بیان» و همچنین «ترویج ارزش‌های اسلامی» می‌شود.

References

1. Aliabadi, G. (2015). Islamic Revolution and Election Discourse in Iran, *Rasaneh*, 1(77), 119-150. (doi: 20.1001.1.10227180.1388.20.1.6.3) [Persian]
2. Barbieri, N. (2012). Why does Cultural Policy Change? Policy Discourse and Policy Subsystem: A Case Study of The Evolution of Cultural Policy in Catalonia. *International Journal of Cultural Policy*, 18(1), 13-30. (doi: https://dx.doi.org/10.1080/10286632.2011.567329)
3. Bayram, F. (2010). Ideology and Political Discourse: A critical Discourse Analysis of Erdogan's Political Speech. *Arecls*, 7(1), 23-40.
4. Campbell, J. L. (2002). Ideas, Politics, and Public Policy. *Annual review of sociology*, 28(1), 21-38. (doi: https://doi.org/10.1146/annurev.soc.28.110601.141111)
5. Carstensen, M. B., & Schmidt, V. A. (2016). Power Through, Over and in Ideas: Conceptualizing Ideational Power in Discursive Institutionalism. *Journal of European public policy*, 23(3), 318-337. (doi: https://doi.org/10.1080/13501763.2015.1115534)
6. Chadwick, A. (2000). Studying Political Ideas: A Public Political Discourse Approach. *Political Studies*, 48.2, 283-301. (doi: https://doi.org/10.1111/1467-9248.00260)
7. Davoodi, A. A. (2010). Discourse Theory and Political Science, *Journal of Political Studies*, 2(8), 53-76. [Persian]
8. Fairclough, I., & Fairclough, N. (2011). Practical Reasoning in Political Discourse: The UK Government's Response to The Economic Crisis in The 2008 Pre-Budget Report. *Discourse & Society*, 22(3), 243-268. (doi: https://doi.org/10.1177/0957926510395439)
9. Fairclough, I., & Fairclough, N. (2012). *Political Discourse Analysis: A method for Advanced Students*. Routledge.
10. Goodwin, S. (2011). Analysing Policy as Aiscourse: Methodological Advances in Policy Analysis. *Methodological Choice and Design: Scholarship, Policy and Practice in Social and Educational Research*, 167-180. (doi: https://doi.org/10.1007/978-90-481-8933-5_15)
11. Hajer, M. (2002). Discourse Analysis and The Study of Policy Making. *European Political Science*, 2(1), 61-65. (doi: https://doi.org/10.1057/eps.2002.49)
12. Hewitt, S. (2009). *Discourse Analysis and Public Policy Research*. Centre for Rural Economy Discussion Paper Series, 24, 1-16.
13. Hosseinizade, S. M. A. (2013). From Institutionalism to Discourse: A Prelude to the Function of Theories of Institutionalism in Politics. *Political Science*, 15(60), 83-109. [Persian]
14. Kamali, Y. & et al. (2022). Argumentative Analysis in Public Policy: Process & Functions. *Iranian Journal of Public Policy*, 8(3), 9-25. (doi.org/10.22059/jppolicy.1401.89538) [Persian]
15. Kern, F. (2010). *The Politics of Governing 'System Innovations' Towards Sustainable Electricity Systems*, Doctoral dissertation, University of Sussex.
16. Liu, M. (2014). Book review: Isabela Fairclough and Norman Fairclough, *Political Discourse Analysis: A Method for Advanced Students*.
17. Maleki, M. & Eyvazi, M. R. (2020). Analysis of the Political Discourse of The 11th Government of The Islamic Republic of Iran in Domestic Politics. *Journal of Political Research in Islamic World*, 10(1), 125-154. (doi: 20.1001.1.23222980.1399.10.1.3.4) [Persian]
18. Mehraeen, M. & et al. (2022). A Discourse Analysis of Scientific-Technological Policy in Ahmadinejad and Rohani's Administrations with an Emphasis on Technology Transfer. *Journal of Sociological Cultural Studies*, 13(4), 127-152. (doi: 10.30465/scs.2023.42659.2606) [Persian]
19. Peters, B. G. (2019). *Institutional Theory in Political Science: The New Institutionalism*. Edward Elgar Publishing.

20. Pietra, J. D., & Wang, S. (2021). 'Enough is Enough: This Cycle of Violence has to Come to an End': Practical Reasoning in the Editorials During the Extradition Bill Crisis of Hong Kong. *Discourse & Communication*, 15(4), 415-432. (doi: <https://doi.org/10.1177/175048132111002035>)
21. Pöiklik, P. (2016). People's Right to Keep and Bear Arms: Arguments on the Meaning of the Second Amendment to the US Constitution in *District of Columbia v. Heller*. *Journal of Language and Politics*, 15(2), 173-192. (doi: <https://doi.org/10.1075/jlp.15.2.03poi>)
22. Pour ali, S. & Feirahi, D. (2015). Cultural Policy of Higher Education during Ahmadinejad's Presidency: A Discourse Analysis. *Iranian Journal of Public Policy*, 2(4), 121-140. (doi: 10.22059/ppolicy.2016.58179) [Persian]
23. Ramezani, M. & et.al. (2019). Cultural Policy Making of the Islamic Republic of Iran: Backgrounds, Patterns and Injuries (Emphasizing the Concept of Referential). *The Socio-Cultural Research Journal of Rahbord*, 8(32), 69-96. (doi: 20.1001.1.22517081.1398.8.3.3.3) [Persian]
24. Raymond, L., & Olive, A. (2009). Ideas, Discourse, and Rhetoric in Political Choice. *Polity*, 41(2), 189-210.
25. Schmidt, V. A. (2008). Discursive Institutionalism: The Explanatory Power of Ideas and Discourse. *Annual Review of Political Science*, 11, 303-326. (doi: <http://dx.doi.org/10.1146/annurev.polisci.11.060606.135342>)
26. Swinkels, M. (2020). How Ideas Matter in Public Policy: A Review of Concepts, Mechanisms and Methods. *International Review of Public Policy*, 2(2: 3), 281-316. (doi: <https://doi.org/10.4000/irpp.1343>)
27. Tian, L. (2021). Critical Discourse Analysis of Political Discourse—A Case Study of Trump's TV Speech. *Theory and Practice in Language Studies*, 11(5), 516-520.
28. Van Dijk, T. A. (1997). *Discourse as Social Interaction* (Vol. 2), Sage.
29. [http:// www.president.ir](http://www.president.ir)